

2. Ohikiitäviä kipinöitä: ihmisyyden ilman rajoja

Sanotaan, että on lottovoitto syntyä Suomeen. Syntymämme olosuhteet määräytyvät sattuman kautta, mutta juuri ne asettavat elämällemme reunaehdot: sosiaalinen tausta, kulttuuri ja historian vaihe luovat kehikon, jonka puitteissa elämänpolکمme muotoutuu. Me nykysuomalaiset näytämme osuneen arpapelin päävoittoon, vaikka onnellinen asemamme valtiona ei ole aina ollut itsestäänselvyys. Pienenä kansana suurten välissä olemme joutuneet taistelemaan olemassaolostamme ja elämään vuosikymmeniä epävarmuuden varjossa. Verinen historiamme kutsuu pohtimaan, oikeuttaako sattuman meille suoma etuoikeus asettamaan oman hyvinvointimme etusijalle, kun nykyinen asemamme juontaa juurensa menneiden sukupolvien uhreista ja historian monisyisestä kudelמasta.

Valtion raja on paikka, jossa valta ja etuoikeus kohtaavat: se määrittää, ketkä ovat turvassa, ketkä ulkopuolisia, ja kenellä on lupa astua sisään. Rajat eivät ole vain valtioiden välisiä viivoja, vaan ihmisten luomia demarkaatioviivoja, jotka erottavat “meidät” ja “heidät”, turvan ja uhan. Uno Kailaksen runo “Rajalla” (“Uni ja kuolema” 1931) paljastaa rajan kaksijakoisuuden: se on yhtä aikaa fyysinen linja ja symbolinen rajapinta, jossa menneisyyden perintö, kansallinen identiteetti ja tulevaisuuden epävarmuus kietoutuvat yhteen. 1900-luvun alkupuolella rajat olivat Suomelle selviytymisen ehto ja identiteetin akseli, mutta nykyään ne näyttävät toisenlaisessa valossa – ne erottavat meidät maailmasta, jonka hauraus kantaa kaikuja omasta menneisyydestämme. Runon kuvaamat rajat heijastavat yhtä aikaa historiallisia realiteetteja ja nykyhetken etuoikeuksia, mutta ne muistuttavat myös siitä, että rajat ovat ihmisen piirtämiä, eivät luonnollisia eivätkä pysyviä totuuksia.

Mikäli rajat ovat ihmisten käsialaa, on väistämätöntä kysyä, voimmeko me, etuoikeutettuna kansana, sulkea ovet niiltä, jotka etsivät samaa turvaa, joka meille itsellemme aikanaan vasta taistelun myötä suotiin?

Rajat ja omistusoikeus eivät ole luonnonlakeja, vaan ihmisten luomia sosiaalisia konstruktioita. Näin argumentoi valistusfilosofi Jean-Jacques Rousseau teoksessaan "Tutkielma ihmisten välisen eriarvoisuuden alkuperästä ja perusteista" (1755). Rousseau haastaa Thomas Hobbesin käsityksen valtiota edeltäneestä "kaikkien sodasta kaikkia vastaan" ja esittää, että ihmiset olivat luonnontilassa pohjimmiltaan hyviä ja vapaita. Hänen kritiikkinsä yhteiskunnasta pahuuden ja väkivallan kasvualustana ja toisaalta omistusoikeudesta moraalittomuuden alkulähteenä kiteytyy hyvin toteamuksessa "Ensimmäinen, joka aidattuaan maa-alueen keksi sanoa 'Tämä on minun' ja löysi ihmisiä tarpeeksi yksinkertaisia uskomaan häntä, oli todellinen kansalaisyhteiskunnan perustaja". Omistusoikeus ja sen myötä syntynyt ajatus rajoista ovat kollektivistisia uskomuksia, jotka ylläpitävät yhteiskunnan eriarvoisia rakenteita ja turvaavat rikkaiden ja vaikutusvaltaisten etuoikeuksia. Samalla ne etäännyttävät ihmiset käsityksestä, jonka mukaan olimme alun perin vapaita ja maapallo kaikille yhteinen.

Ottaen huomioon, että synnyinpaikkamme määräytyy täysin sattumanvaraisesti, on absurdia ajatella, kuinka merkittävä osa elämämme kulusta ja meille suoduista mahdollisuuksista määräytyy syntymäpaikkamme mukaan. Jo se, että juuri meidän geeniyhdistelmämme on olemassa, on sattuman kauppaa – ihme itsessään. Myöskään ihmiskunnan olemassaoloa ei voida pitää itsestäänselvyytenä, kuten historioitsija Rutger Bregman osoittaa teoksessaan "Hyvän historia". Hän

havainnollistaa ihmiskunnan paikkaa maailmankaikkeudessa ajatuskokeella, jossa koko maapallon historia tiivistetään yhdeksi vuodeksi, ja ihmiset astuvat näyttämölle vasta viimeisen päivän iltana. Vertaus tekee mieleenpainuvalla tavalla näkyväksi lajimme äärimmäisen nuoruuden suhteessa maailmankaikkeuden ikään. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna Rousseaukin kritisoima ajatus siitä, että kenelläkään voisi todellisuudessa olla omistusoikeutta yhteenkään alueeseen tällä planeetalla, kuulostaa suorastaan naurettava. Maailmankaikkeuden äärettömyydessä olemme kaikki vain ohikulkijoita – hetkellisiä vieraita, jotka vilahtavat ohi ajan virrassa. Eksistentialismin hengessä on vaikea löytää mitään kosmista perustetta sille, miksi meillä kaikilla ei olisi yhtäläinen oikeus nauttia lyhyestä vierailustamme täällä riippumatta siitä, minkä valtion rajojen sisällä olemme syntyneet.

Universumin mittakaavassa olemme vain ohikiitäviä kipinöitä sattuman rajattomassa kudelmassa. Silti etenkin länsimaat, jotka ovat historiallisesti hyötynneet globalisaatiosta, kolonialismista ja ilmastoja kuormittavista rakenteista, suhtautuvat etuoikeuksiinsa kuin ne olisivat ansaittuja pisteitä pelissä, jossa muut ovat jääneet tappiolle. Syntymäpaikka voi olla lottovoitto, mutta sen mukana tulee myös kysymys: miten käytämme tätä etuoikeutta? Voimmeko sulkea silmämme niiden kärsimykseltä, jotka eivät saaneet samanlaista onnen osumaa, vai onko meidän velvollisuutemme kantaa vastuu siitä, että sattuman arpapelin hedelmät jakautuvat oikeudenmukaisemmin?

Maahanmuuton vastustajat vetoavat usein näkemykseen, että rajojen avaaminen horjuttaisi turvallisuutta, taloudellista vakautta tai kansallista identiteettiä. Huolet eivät ole perusteettomia – ne kumpuavat epävarmuudesta, jota globaali muutos

väistämättä herättää. Niiden taustalla on kuitenkin ajatus nollasummapelistä, jossa toisen saama turva olisi väistämättä joltain toiselta pois. Väite, että valtion ensisijainen velvollisuus on “huolehtia omistaan”, nojaa samaan oletukseen; se kuulostaa kohtuulliselta, mutta perustuu oletukseen, että sattumanvaraisen rajaviivan sisäpuolella syntyneet ihmiset muodostavat luonnollisen moraalisen yhteisön, jonka ulkopuolelle syntyneiden arvo olisi pienempi. Juuri tätä käsitystä Rousseau, Bregman ja eksistentiaalinen ajattelu haastavat: mikään kosminen järjestys ei tee meistä moraalisesti merkityksellisempiä kuin niistä, jotka ovat syntyneet toisaalla. Myös oma historiamme osoittaa, ettei turvallisuutta rakenneta sulkeutumisella vaan yhteistyöllä ja kansainvälisellä tuella. Onkin paradoksaalista esittää solidaarisuus uhkana, kun juuri se on ollut oman selviytymisemme edellytys.

Rousseau muistuttaa, että poliittinen yhteiskunta syntyi epäoikeudenmukaisesta sopimuksesta, jossa heikot menettivät vapautensa rikkaiden hyväksi. Moraalisen vastuun kantaminen ei siis ole kohteliaisuutta tai hyvän tahdon ele – se on velvollisuus maahan poljetuiksi tulleita kohtaan. Vuonna 1993 Nobelin rauhanpalkinnon voittaneen rauhanaktivisti Nelson Mandelan sanoin köyhyyden voittaminen ei ole hyväntekeväisyyttä, vaan oikeudenmukaisuuden teko. Me, jotka olemme hyötynneet maailman epäoikeudenmukaisuudesta, olemme myös velvollisia kantamaan vastuun sen seurauksista. Tämä velvollisuus korostuu, kun tarkastellaan rajojen merkitystä nykyhetkessä. Kuten Kailaankin runo muistuttaa, rajamme ovat symboloineet sekä selviytymistä että uhrauksia; nykyään ne kuitenkin erottavat meidät niistä, jotka kohtaavat saman haavoittuvuuden, jonka me itse kerran tunsimme. Kun tätä historiallisen kokemuksen heijastumaa peilaa nykyhetkeen, on

vaikea nähdä, miten nykyinen etuoikeutemme voisi oikeuttaa sulkemaan pois ne, jotka etsivät suojaa samoista rajoista, joihin itse kerran turvauduimme.

Valtioiden rajat ovat ihmisen piirtämiä viivoja, eivät ihmisarvon mittareita, eikä niiden tulisi näin ollen määrittää, kuka on arvokas tai kuka ansaitsee turvaa. Ihmisyys on universaalia ja itseisarvoista – se ei tunne rajoja. Mikäli syntyminen Suomeen on lottovoitto, olemme sen satunnaisen onnen voittajia. Maassa täynnä lottovoittajia valitsisin silti olla häviäjä, jos voitto merkitsisi muiden varjolla ansaittua etuoikeutta. Todellinen voitto ei perustu ulossulkemiseen tai muiden kustannuksella turvattuun etuoikeuteen. Rajat voivat suojata maata, mutta ne eivät saa kaventaa ihmisyyttä. Todellinen voitto rakentuu oikeudenmukaisuuden varaan ja kohoaa myötätunnon siivin sattuman yläpuolelle.

Omavalintainen aineisto:

Rousseau, Jean-Jacques. (1755/2016). *Tutkielma ihmisten välisen eriarvoisuuden alkuperästä ja perusteista*. Suomentanut Ville Keynäs. Tampere: Vastapaino.